

פרק י"ח (1) / מות אבשלום

(ה) וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ אֶת יוֹאָב וְאֶת אַבְיָשִׁי וְאֶת אֶתִּי לְאָמֵר
לְאֵט לִי לְנַעֲרֵי לְאֲבִשָׁלוֹם וְכָל הָעָם שִׁמְעוּ בְּצוֹת
הַמֶּלֶךְ אֶת כָּל הַשָּׂרִים עַל דְּבַר אֲבִשָׁלוֹם:

דוד נשמע כמי שהניצחון בקרב כבר ברור לו לחלוטין, ומה שמעניין אותו הוא דבר אחד בלבד: שלומו של אבשלום. הוא טורח ומזהיר את ראשי הצבא שינהגו עמו במתינות, כי מהיכרותו עם הנפשות הפועלות ברור לו שבלי ציווי מפורש, שאין איש יכול להכחישו, יש חשש כבד שאבשלום ייפגע.

כך גם ניתן להבין את רצונו של דוד לצאת למערכה בעצמו. זוהי חריגה מהכרעה שהתקבלה בעבר:³

וַתְּהִי עוֹד מַלְחָמָה לְפָלֶשֶׁתִים אֶת יִשְׂרָאֵל וַיֵּרָד דָּוִד
וַעֲבָדָיו עִמּוֹ וַיִּלְחָמוּ אֶת פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַף דָּוִד. וַיֵּשְׁבִי
בְּנֵב אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרֶפָה וּמִשְׁקַל קִינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
מִשְׁקָל נְחֹשֶׁת וְהוּא חֲגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַפּוֹת אֶת
דָּוִד. וַיַּעֲזֹר לוֹ אַבְיָשִׁי בֶן צְרוּיָה וַיִּךְ אֶת הַפְּלִשְׁתִּי
וַיִּמְיֹתֵהוּ אֲזַי נִשְׁבְּעוּ אֲנָשֵׁי דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא תֵצֵא עוֹד
אֶתְנוּ לְמַלְחָמָה וְלֹא תִכְבֶּה אֶת נֵר יִשְׂרָאֵל (כ"א, טו-יז).

מדוע ביקש דוד לחרוג מן ההחלטה שלא יצא עוד למלחמה? התשובה ברורה: דוד לא סמך על אנשיו שישמרו את הציווי שלא לפגוע באבשלום, ועל כן ביקש לצאת למערכה בעצמו, כדי לחזק את ציוויו. ואולם, העם סירב לבקשה זו, שכן הוא ראה בה, ובצדק, סיכון מיותר של המלך בעצמו. אשר על כן נאלץ דוד להסתפק בציווי, ודומה שאף הוא הסתפק מאוד אם הצו אכן יקום.

ב. תחת שוֹבֵךְ הָאֵלָה

כצפוי, אנשי אבשלום מוכים קשות כבר בתחילת הקרב:

(ו) וַיֵּצֵא הָעָם הַשְּׂדֵה לְקִרְאֵת יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי הַמַּלְחָמָה
בְּיַעַר אֶפְרָיִם:⁴ (ז) וַיִּנְגְּפוּ שָׁם עִם יִשְׂרָאֵל לְפָנָי עֲבָדֵי
דָּוִד וַתְּהִי שָׁם הַמִּגְפָּה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא עֲשָׂרִים

2 התואר "נער" מבטא יחס מקל לאבשלום: אין הוא אלא נער, העושה מעשי נערות, ואין לשפוט אותו כמבוגר (אף שכבר נולדו לו שלושה בנים ובת [עיין י"ד, כז]). כינוי זה מופיע גם בהמשך (פס' יב, כט ולב).

3 אמנם מבחינה טקסטואלית הסיפור מופיע להלן, אך מבחינה כרונולוגית ברור שהוא קודם, שהרי הוא מתאר מלחמה בפלשתים. כפי שכבר הזכרנו בעבר, פרקים כ"א-כ"ד הם נספחים לספר, ומובאים בהם עניינים שונים מימי מלכותו של דוד שלא לפי סדרם הכרונולוגי.

4 כינוי אזור בעבר הירדן המזרחי בשם "יער אפרים" קשה למדי. רש"י כתב בעקבות חז"ל: "ומהיכן היה יער לאפרים בעבר הירדן מזרחה, שלא ניתן שם חלק אלא לבני גד ולבני ראובן ולמנשה? אלא מתוך שהתנה יהושע שיהיו מרעין בחורשין, והיה אותו היער סמוך לאפרים אלא שהירדן מפסיק, היו מרעין שם בהמותיהם, והיה נקרא 'יער אפרים'". אך אפשר שהיער נקרא כך בגלל נוכחותם של בני אפרים באזור, כפי שמצינו בפרשת יפתח (עיין שופטים י"ב, ד-ו), אשר המית רבבות מבני אפרים שהיו שם.

א. לָאֵט לִי לְנַעֲר לְאֲבִשָׁלוֹם

בפרק הקודם ראינו את התמיכה הגדולה שקיבל דוד מתושבי עבר הירדן. ועם כל זה, עדיין מפתיע מצב צבאו של דוד ערב הקרב המכריע מול אבשלום ואנשיו, כמתואר בפתח פרקנו:

(א) וַיִּפְקֹד דָּוִד אֶת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּשֶׁם עֲלֵיהֶם שָׂרֵי
אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת: (ב) וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת הָעָם הַשְּׁלֹשִׁית
בְּיַד יוֹאָב וְהַשְּׁלֹשִׁית בְּיַד אַבְיָשִׁי בֶן צְרוּיָה אָחִי יוֹאָב
וְהַשְּׁלֹשֶׁת בְּיַד אֶתִּי הַגִּתִּי וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם יֵצֵא
אֲצֵא גַם אֲנִי עִמָּכֶם: (ג) וַיֹּאמֶר הָעָם לֹא תֵצֵא כִּי אִם
נָס נָנוּס לֹא יִשְׁמָנו אֲלֵינוּ לֵב וְאִם יָמָתוּ חֲצִינוּ לֹא
יִשְׁמָנו אֲלֵינוּ לֵב כִּי עֲתָה כָּמֵנו עֲשֶׂה אֲלֵפִים וְעֲתָה
טוֹב כִּי תִהְיֶה לָנוּ מַעִיר לְעֶזְרוֹ: (ד) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יֵיטֵב בְּעֵינֵיכֶם אֲעֲשֶׂה וַיַּעֲמֵד הַמֶּלֶךְ אֶל יַד
הַשָּׂעַר וְכָל הָעָם יָצְאוּ לְמֵאוֹת וְלָאֲלָפִים:

כשברח מירושלים היו עם דוד שש מאות הגתים, עבדי דוד ו"הכרתים והפלתים" (עיין ט"ו, יח); כאן נזכרים מאות ואלפים, ואם נבין כפשוטם את דברי העם לדוד "ואם ימתו חצינו לא ישימו אלינו לב כי עתה כמונו עשה אלפים", נמצא שצבאו של דוד מנה כעשרים אלף איש. מהן הסיבות לגידול בצבאו של דוד? מתוך מה שראינו בשיעורים הקודמים נוכל להצביע על שלוש סיבות:

1. בפרק ט"ז (שיעור 36) ציינו כי ייתכן שמעשהו הוולגרי של אבשלום – שכיבת פילגשי אביו על הגג – גרם לירידה בתמיכה בו, ואולי אף למעבר למחנהו של דוד.

2. ייתכן שאנשים נוספים הבינו, כמו אחיתופל, כי שינוי המומנטום יביא להתמוטטות המרד, ומשום כך מיהרו לעבור לצד השני.

3. וגם הידיעה על התאבדותו של אחיתופל, אפשר שערורה דה-מורליזציה בקרב אנשי אבשלום.

הגידול המספרי השפיע על תחושת הביטחון של דוד ואנשיו. דוד מחלק את צבאו לשלושה ראשים – צעד שמוכר לנו במקרא כצעד התקפי¹, ולא כצעד של צבא מתגונן. גם במחנה דוד שוררת אפוא תחושה שהמומנטום עבר אליהם, והכול מוכנים לקרב שיסיים את המערכה.

לאור זאת ניטיב להבין את הדאגה היחידה המטרידה את דוד ערב הקרב:

1 כן מצינו בגדעון (שופטים ז', טז), באבימלך (שם ט', מג), במלחמתו של שאול בבני עמון ביבש גלעד (ש"א י"א, יא) ובמלחמתם של הפלשתים בשאול (שם י"ג, יז).

אברהם עומד בניסיון ומוכן להעלות לעולה את בנו אהובו כדי לקיים את צו ה', אף שברור שבנו לא עשה כל רע. דוד, לעומתו, מסרב להכיר בעובדה שבנו שופך דמים ומגלה עריות, שדינו מיתה, ומנסה למנוע את המתתו.

2. בשני המקרים מנסה מישהו למנוע את הריגת הבן. מלאך ה' עוצר את אברהם ברגע האחרון:

וַיֹּאמֶר אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה (בראשית כ"ב, יב).

ולהלן נראה ש"איש אַחַד" ניסה להזהיר את יואב שלא לפגוע באבשלום:

וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל יוֹאָב וְלוֹא אֲנֹכִי שֶׁקַּל עַל כַּפִּי אֶלֶף כֶּסֶף לֹא אֲשַׁלַּח יָדִי אֶל בֶּן הַמֶּלֶךְ כִּי בְּאַזְנֵינוּ צִוָּה הַמֶּלֶךְ אַתָּה וְאַתָּה אֲבִישִׁי וְאַתָּה אֶתִּי לְאֹמֵר שְׁמְרוּ מִי בְנֵעַר בְּאַבְשָׁלוֹם (ש"מ"ב י"ח, יב).

ואולם, השוני בין המקרים ברור: בעקדת יצחק מלאך ה' הוא שפנה לאברהם, ובכך סיים את הניסיון; בסיפורנו האיש חוזר על פקודתו של דוד, אך בפועל לא קוימה הפקודה הבלתי-ראויה.

3. בשני המקרים מי שנהרג בסופו של דבר נמצא אחוז בסבך:

וַיֵּרָא וְהִנֵּה אֵיל אַחֵר נֹאֲחַז בַּסֶּבֶךְ בְּקִרְבֵּנוּ וַיִּלְךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ (בראשית כ"ב, יג);

וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רָכַב עַל הַפֶּרֶד וַיָּבֵא הַפֶּרֶד תַּחַת שׁוֹבֵךְ הָאֵלֶּה הַגְּדוּלָּה וַיַּחֲזֹק רֹאשׁוֹ בָּאֵלֶּה וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר תַּחְתָּיו עָבַר (ש"מ"ב י"ח, ט).

4. אברהם, שהיה נכון להקריב את בנו, זכה שהאיל יוקרב תחתיו:

וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ

(בראשית כ"ב, יג).

ואילו לדוד, שלא היה מוכן 'להקריב' את בנו, לא נותר אלא לקונן:

מִי יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַּחְתֵּיךָ אַבְשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי

(ש"מ"ב י"ט, א).

5. אברהם נהג כשורה ועמד בניסיון:

וַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא חִשַׁבְתָּ אֶת בְּנֵךְ אֶת יַחֲדָךְ (בראשית כ"ב, טז).

דוד לא עמד בניסיון, וסיכן בזה את העם. מי שנהג כשורה בפרשה זו היה יואב, שמנע את המשך שפיכות הדמים בלשון דומה ללשון האמורה בעקדה:

וַיִּתְקַע יוֹאָב בְּשֶׁפֶר וַיִּשָּׁב הָעָם מִרְדֵּף אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל כִּי חִשָּׁךְ יוֹאָב אֶת הָעָם (ש"מ"ב י"ח, טז).

אֶלֶף: (ח) וַתְּהִי שֵׁם הַמֶּלְחָמָה נִפְצָת עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וַיָּרַב הַיַּעַר לְאֹכַל בָּעָם⁵ מֵאֲשֶׁר אָכְלָה הַחֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא:

היער היה יתרון עבור מחנה דוד, מפני שהוא מנע ממחנה אבשלום לנצל את עדיפותם המספרית. ביער הסבך ניתקו הלוחמים זה מזה, וכפי שנראה להלן, בסופו של דבר נותק גם אבשלום מאנשיו. אנשי דוד ניצלו זאת להכות באנשי אבשלום.

אם כנה הצעתנו לעיל, שמחנה דוד מנה כעשרים אלף לוחמים, אך סמלי הדבר שזה היה גם מספר הנופלים במחנה אבשלום. עם זאת, המקרא מדגיש שהמלחמה התנהלה בשני מישורים: מצד אחד, אנשי ישראל נפלו "לפני עבדי דוד"; מצד שני, עיקר המכה היה בידי שמים, על ידי היער. תיאור זה מזכיר מלחמה אחרת במקרא – מלחמת יהושע במלכי הדרום:

וַיְהִי בְּנִסְסֵם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרֵד בֵּית חוֹרֹן וְהַשְּׁלִיף עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם עַד עֲזָקָה וַיִּמָּתוּ רַבִּים אֲשֶׁר מָתוּ בְּאַבְנֵי הַבֶּרֶד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָרֵב (יהושע י', יא).

הקבלה זו מחדדת את המסר, שהשתתפות גרמי הטבע במלחמה הייתה מכוונת מלמעלה⁶.

המעורבות משמים ניכרת גם בהמשך:

(ט) וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רָכַב עַל הַפֶּרֶד וַיָּבֵא הַפֶּרֶד תַּחַת שׁוֹבֵךְ הָאֵלֶּה הַגְּדוּלָּה וַיַּחֲזֹק רֹאשׁוֹ בָּאֵלֶּה⁷ וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר תַּחְתָּיו עָבַר:

גם אירוע זה לא היה מתוכנן ("ויקרא אבשלום"), ועל כן ניתן לראות גם בו התערבות מגבוה. לתיאור "הפרד אשר תחתיו עבר" יש משמעות סמלית: כפי שראינו בעבר (עיי' שיעור 30 הערה 8), הפרד היה בהמת הרכיבה של בני המלך; מעברו של הפרד הוא ביטוי למעבר המלכות מאת אבשלום.

מעניינת במיוחד הזיקה שהמקרא יוצר בין סיפורנו ובין פרשת עקדת יצחק. נציין את הדמיון והשוני בין הסיפורים:

1. בשני הסיפורים מתואר אב העומד לאבד את בנו האהוב: אברהם עומד לאבד את יצחק, ודוד – את אבשלום. ואולם, שני האבות אווזים בדרכים הפוכות.

5 מסתבר שהכוונה לחיות היער (רש"י). קיומן של חיות רעות באזור זה מוכר לנו, בין היתר, מן הפסוק "הִנֵּה פֶּאֲרֵיהֶּ יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן" (ירמיהו מ"ט, ט; נ', מד).

6 להקבלה זו יש לצרף גם את מה שנאמר בשמשון: "וַיְהִי הַמָּתִים אֲשֶׁר הָמִית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר הָמִית בְּחַיָּיו" (שופטים ט"ז, ל). בכך גדלה ההקבלה הניגודית שבין שמשון ובין אבשלום, שכבר עמדנו עליה בעבר (שיעור 32): שמשון, בניגוד לאבשלום, מסר את נפשו כדי לפגוע באויבי ישראל.

7 חז"ל ראו באירוע זה מידה כנגד מידה: "אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו" (משנה סוטה פ"א מ"ח). ברם, בפשוטו של מקרא לא נזכר שאבשלום נתלה בשערו דווקא, אלא משמע שראשו ניתן בתוך האלה.

(טו) וַיִּסְבוּ עֶשְׂרֵה נְעָרִים¹¹ נְשָׂאֵי כָּלִי יוֹאֵב וַיָּכּוּ אֶת אַבְשָׁלוֹם וַיְמִיתֵהוּ:

בדרך זו, סבר יואב, לא יוכל דוד להאשים אותו בהריגת אבשלום ממש, ומצד שני, הנערים יוכלו להיות בטוחים שיש 'כיסוי' למעשה.

הקבלה זו מחזקת את הביקורת שכבר ראינו בפרקים הקודמים (ראה במיוחד שיעור 32) על יחסו של דוד לאבשלום. אין ספק שקשה עד מאוד לשפוט אדם הנדרש לעמוד מול מותו של בנו האהוב. עם זאת, השוואת דוד לאברהם אבינו מעצימה את גדלותו של אברהם, שנהג במסירות גדולה מאוד על ספה של טרגדיה עצומה, ומבליטה את העובדה שדוד לא היה מסוגל להתעלות מעל אהבתו לאבשלום, אהבה שהלז לא היה ראוי לה כלל.

ג. וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקַעַם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם עוֹדְנוֹ חַי בְּלֵב הָאֱלֹהִים

נחזור למקום שעמדנו בו. אבשלום תלוי בין שמים וארץ, אך עודנו בחיים. את המחזה הזה רואה אחד החיילים, והוא ממנהר לדווח ליואב:

(י) וַיֵּרָא אִישׁ אֶחָד וַיִּגַּד לְיוֹאֵב וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי אֶת אַבְשָׁלוֹם תְּלוּי בָּאֵלֶּה: (יא) וַיֹּאמֶר יוֹאֵב לְאִישׁ הַמְּגִיד לוֹ וְהִנֵּה רָאִיתִי וּמְדוּעַ לֹא הִכִּיתוּ שָׁם אֶרְצָה וְעָלִי לְתֵת לְךָ עֶשְׂרֵה כֶּסֶף וְחֶגְרָה אֶחָת:⁸ (יב) וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל יוֹאֵב וְלֹא אֶנְכִי שֶׁקֶל עַל כַּפֵּי אֶלְף כֶּסֶף לֹא אֶשְׁלַח יָדִי אֶל בֶּן הַמֶּלֶךְ כִּי בְּאֲזִינֵנו צָוָה הַמֶּלֶךְ אֶתְךָ וְאֶת אֲבִישִׁי וְאֶת אֶתִּי לְאֹמֶר שְׁמְרוּ מִי בְּנַעַר בְּאַבְשָׁלוֹם: (יג) או עֲשִׂיתִי בְּנַפְשִׁי שֶׁקֶר וְכָל דָּבָר לֹא יִכְחַד מִן הַמֶּלֶךְ¹⁰ וְאֶתְּךָ תִּתְּיָצֵב מִנְּגִד: (יד) וַיֹּאמֶר יוֹאֵב לֹא כֵן אֲחִילָה לְפָנֶיךָ וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקַעַם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם עוֹדְנוֹ חַי בְּלֵב הָאֱלֹהִים:

דו-שיח זה מלמד על הלכי הרוח במחנה דוד. מדברי יואב מתברר שהוא הבטיח פרס למי שיהרוג את אבשלום, ולפני החיילים עמדו אפוא שתי פקודות סותרות: פקודתו של דוד ופקודתו של יואב. נראה שדברי האיש משקפים את תחושת העם, שראה עצמו כפוף לציוויו של דוד, והוא מוכן לעמוד מול יואב ולהסביר לו מדוע לא מילא את פקודתו.

בסופו של דבר יואב אכן פוגע באבשלום, אך הוא עושה זאת בזהירות. הוא מביא את אבשלום למצב בלתי-הפיך, אך נזהר מלהרגו בפועל: הוא תוקע שבטים בלב אבשלום, אך מניח אותו חי בלב האלה. את סיומה של המלאכה הוא מותיר לנעריו:

8 את המנהג לתת פרס לחיילים מצטיינים מצאנו במספר מקומות במקרא, כגון אצל עתניאל בן קנז (עיין יהושע ט"ו, טז-יז), אצל דוד במלחמה עם גלית (שמ"א י"ז, כה) ואצל יואב בכיבוש ירושלים (דה"א י"א, ו).

9 הלשון קשה מעט, ורש"י פירש: "כל מי שיבא לידו ישמרנו". ועיין בהערה הבאה.

10 כפי שהערנו בהערה הקודמת, לשונו של האיש מסורבלת במקצת, אך כוונתו ברורה: אם ינסה לשקר ולהתעלם מן הפקודה ששמע מפי המלך, בסופו של דבר הכול ייודע, ויואב לא יגן עליו. בכך טוען האיש טענה חריפה כלפי יואב – שהוא פוקד על אחרים להפר את פקודתו של דוד – ורומז לו שאם ברצונו לפעול כנגד ציווי מפורש של דוד, מוטב שיעשה זאת בעצמו. מכל מקום, הלשון המסורבלת היא אות להתרגשות, כפי שכבר ראינו בכמה מקומות בספר (ראה שיעור 21 לספר שמ"א ושיעורים 16 ו-31 לספר שמ"ב).

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תש"ע
 * עורך: בעז קלוש
 * * * * *
 * בית המדרש הווירטואלי
 * מוסדו של
 * The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
 * האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 * * * * *
 * משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 * דוא"ל: office@etzion.org.il
 * * * * *
 * לביטול רישום לשיעור:
 * <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php>
 * * * * *

11 חז"ל ראו בהריגת אבשלום מידה כנגד מידה מכמה היבטים: "אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו. ולפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לונביות, שנאמר: 'ויסבו עשרה אנשים נושאי כלי יואב'. ולפי שגנב שלשה לבבות – לב אביו ולב בית דין ולב ישראל, שנאמר 'ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל' – לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים, שנאמר 'ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום' (משנה סוטה פ"א מ"ח).